Vlad MITRIC-CIUPE[*]

FACULTATEA DE ARHITECTURĂ BUCUREȘTEANĂ ȘI MIȘCAREA LEGIONARĂ (1938-1944)

THE BUCHAREST FACULTY OF ARCHITECTURE AND THE LEGIONARY MOVEMENT (1938-1944)

Abstract: After 23 August 1944, under the influence of the Soviet Union and of the Communist Party, the Romanian political authorities initiated an extensive campaign to purge the elements deemed as a threat to the new communist leadership. University students and professors were among the main targets. A strong pretext for removing people from the university system was their alleged membership in the Legionary Movement. Based on archival documents, this paper aims to present the involvement of students and teaching staff in the Legionary Movement at the Bucharest Faculty of Architecture of Bucharest, during the period 1938-1944.

Keywords: Bucharest Faculty of Architecture, communism, Legionary Movement, purges

*

După instaurarea comunismului în România, în mod special în primele două decade ale acestuia, s-a dezlănțuit ceea ce astăzi recunoaștem drept represiunea comunistă asupra reprezentanților cei mai de seamă ai unei lumi care trebuia să dispară, indiferent de locul și domeniul vieții socio-economice. O atenție deosebită a fost acordată studențimii, parte a planului de rupere a legăturilor între lumea veche și cea care urma să se clădească. Epurările de după 23 August 1944, reforma învățământului din 1948, continua politizare de mai târziu sunt doar câteva etape de parcurs, nu de puține ori desfășurate în forță, însoțite de un cortegiu de suferințe. Suplimentar față de analiza complexului de măsuri asumate de conducerea politică, se impune aproape de la sine – întru completa înțelegere a fenomenelor – cercetarea implicării personale a diverselor personaje, rolurile jucate de acestea și responsabilitățile ce derivă de aici. Din tabloul complex al transformărilor învățământului superior românesc, am ales pentru acest text să ne aplecăm asupra Facultății de Arhitectură din București – școală de elită, unică în țară, care beneficia

[*] doctor în istorie, Universitatea „Dunărea de Jos" din Galați; vladmitric@adproiect.ro

Analele Universităţii „Dunărea de Jos" din Galaţi, Seria 19, Istorie, tom XVIII, 2019, pp. 39-60.

https://biblioteca-digitala.ro

de un corp profesoral super profesionist. Restrângând și mai mult aria cercetării, ne preocupăm aici de o direcție anume, parte a întregului, unul din cele mai simple și directe mecanisme avute la dispoziție de comuniști – înfierarea și demascarea foștilor legionari, simpatizanți ai acestora sau chiar persoane fără nicio legătură cu mișcările anterioare de dreapta, dar care trebuiau să dispară. Prin urmare, în contextul conflictului dintre cele două tabere, era firesc să aruncăm o privire și ceva mai înainte de 23 August 1944, pentru o mai bună înțelegere a situației.

Dacă cea mai mare parte a cadrelor didactice nu se arăta prea interesată de politică la sfârșitul anilor '30 și începutul anilor '40, eventual rezultând niște contacte în urma activității private de proiectare, au existat profesori încadrați în cele două forme antagoniste de exprimare a politicului acelor ani, respectiv în Mișcarea Legionară și Partidul Comunist. Dacă analiza activității comuniste am realizat-o cu altă ocazie[1], aici ne vom concentra asupra simpatizanților de stânga.

Din capul locului trebuie afirmat că, deși comuniștii au reclamat – imediat după 23 august 1944 – apartenența politică legionară anterioară acelui moment în cazul câtorva cadre didactice, după cum am demonstrat cu altă ocazie[2], aceste acuzații nu se susțin. Sau, în orice caz, nu se poate discuta de o activitate politică concretă, poate cel mult anumite atitudini și simpatii exprimate în scurta perioadă a Statului Național Legionar. Singurul profesor care a avut de pătimit direct în urma acuzațiilor a fost chiar decanul din 1940-1944, arhitectul Constantin Iotzu, eliminat și arestat pentru câteva luni în 1945[3]. Prin urmare, în acest studiu ne vom concentra asupra problemei studențești din perspectiva activităților politice de extremă dreapta. Pentru a detalia activitatea legionară din Facultatea de Arhitectură în perioada 1938-1944, facem apel la două surse. Una legionară, și alta comunistă, ambele rezultând în urma unor anchete ale Securității, chiar dacă în contexte și la date diferite. Le reproducem pe larg și apoi le comentăm.

„*Plan de anchetă privind anchetarea arh. Paraschiva Iubu*[4] *în problema arh. Moraru Gheorghe, studiat în problema recrutării ca agent. Arh. Moraru*

[1] Vlad Mitric-Ciupe, *Mecanisme represive în școala românească de arhitectură 1944-1958*, Editura Eikon, București, 2019, în curs de publicare.
[2] *Ibidem.*
[3] Pentru detalii suplimentare, a se vedea Vlad Mitric-Ciupe, *Epurarea cadrelor didactice din facultatea de arhitectură bucureșteană după 23 august 1944. Cazul Constantin Iotzu,* în Analele Universității „Dunărea de Jos" din Galați, Seria Istorie, nr. 16/2017, pp. 133-147.
[4] Paraschiva Iubu (1920-2011), arhitect, activitate legionară și mai apoi comunistă, înainte și după 23 august 1944. Pentru detalii suplimentare, a se vedea și Vlad Mitric-Ciupe, *Noile cadre didactice ale Facultății de Arhitectură bucureștene de după 1948. Cazul Paraschiva Iubu*, în Rarița Mihail, Decebal Nedu, Valerica Celmare, Luminița Iosif (eds.), *Antinomii colocviale*, *Lucrările Conferinței Istorie, Spiritualitate, cultură. Dialog și interactivitate (11-*

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghe este luat în studiu pentru recrutare ca agent şi urmează a fi folosit pe lângă arh. Trifu Gheorghe şi arh. Popescu Gheorghe, foşti legionari, suspecţi că în prezent ar desfăşura activitate de sabotaj şi agitaţie cu caracter duşmănos. În vederea completării materialului pentru recrutare este necesară anchetarea arh. Paraschiva Iubu din Bucureşti, str. Robert de Fleurs nr. 7, Raionul 1 Mai. Arh. Paraschiva Iubu este în prezent membră a P.M.R. (înscrisă în P.C.R. în octombrie 1944).

În timp ce urma cursurile Facultăţii de Arhitectură Bucureşti, susnumita a fost înscrisă în mişcarea legionară din facultate până în anul 1942, dată de când este atrasă de mişcarea muncitorească şi activează în munca ilegală a P.C.R.-ului, cu care ocazie a primit diverse sarcini ce le-a realizat întru totul. În octombrie 1944 a fost primită în rândul membrilor P.C.R., în prezent este în B.O.B. al Facultăţii de Arhitectură Bucureşti. Fiind verificată la evidenţa operativă a Serviciului «C», nu a rezultat material compromiţător. Susnumita, în cadrul Facultăţii de Arhitectură, a fost colegă de an cu arh. Moraru Gheorghe. Prin anchetarea arh. Paraschiva Iubu intenţionăm să stabilim următoarele probleme:

1. *Care este comportarea arh. Moraru Gheorghe faţă de ceilalţi studenţi în timpul*

facultăţii.

2. *Sub ce formă îşi desfăşura arh. Moraru Gheorghe activitatea legionară din facultate.*
3. *În cadrul cărei organizaţii a activat şi ce alţi studenţi mai cunosc despre arh. Moraru*

Gheorghe că a fost legionar şi unde se află aceştia în prezent.

4. *Unde se află fotografia ce reprezenta tot grupul legionar din facultate, cine sunt ceilalţi*

legionari din fotografie şi unde se află aceştia în prezent.

În vederea clarificării acestor probleme, se propune folosirea următorului chestionar:

1. *Ancheta vă cere să arătaţi care au fost colegii din Facultatea de Arhitectură ce au făcut*

parte din Mişcarea Legionară?

2. *Unde se află aceste persoane în prezent (domiciliul sau locul de muncă)?*
3. *În ce împrejurări aţi avut prilejul să constataţi că arh. Moraru Gheorghe a fost înscris în*

Mişcarea Legionară?

---

12 mai 2017), Facultatea de Istorie, Filosofie şi Teologie, Universitatea Dunărea de Jos din Galaţi, Galaţi University Press, pp. 163-184.

https://biblioteca-digitala.ro

4. În cadrul cărei organizații activa?
5. Cu ce alți legionari activa în organizație?
6. În ce consta activitatea legionară desfășurată de acesta în timpul facultății?
7. Care era comportarea sa față de ceilalți studenți din facultate?
8. În ce împrejurare ați dat peste arhiva resortului legionar din Facultatea de Arhitectură?
9. Cărei persoane a fost predată această arhivă și unde se află aceasta în prezent?
10. Ce persoane erau în fotografia ce era anexată la acest dosar și unde se află aceștia în
prezent?
11. Ce alte relații mai puteți da despre arhitectul Moraru Gheorghe?

Față de cele arătate mai sus, propunem a ni se aproba audierea numitei Paraschiva Iubu"[5].

Dincolo de subiectul principal, sesizăm două informații teribile: Paraschiva Iubu a fost înscrisă la legionari, ca mai apoi să activeze la comuniști încă din ilegalitate, devenind membră de partid în octombrie 1944. Rezultatul anchetei se constituie după cum urmează:

„*Tovarășa Paraschiva Iubu, născută la 13 august 1920 în Găești, Raionul Pitești, fiica lui Iosif și Elisabeta, de naționalitate și cetățenie română, studii facultatea de arhitectură, de profesie arhitectă, încadrată în P.M.R. din octombrie 1944. Domiciliază în str. Logofăt Stroici nr. 9, raionul 1 Mai.*

Întrebare: Ancheta vă cere să arătați care dintre colegii dv. din facultate au fost încadrați în Mișcarea Legionară și unde se găsesc aceștia în prezent.

Răspuns: Dintre colegii mei din facultate, următoarele elemente au fost încadrate în mișcarea legionară:

1. Arh. Moraru Gheorghe, actualmente lucrează la Inst. de Proiectări Construcții București.

Nu cunosc în ce cuib legionar activa, cu toate că eram în cadrul Institutului, însă îmi reamintesc precis că umbla în cămașă verde. Era o persoană rezervată, mai activ în cercul său de legionari, era în bune relații cu arh. Romeo Vlad, la rândul său legionar, și cu arh. Enescu Mircea (Ciuli) care a fost P.N.Ț. și era șeful de cabinet al lui Leucuția[6], ministru P.N.Ț. după 23 august 1944.

---

[5] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 547338, vol. 1, ff. 251-216. Plan de anchetă întocmit de către Lt. de Securitate Lapteș Titus, la 23.03.1956.

[6] Aurel Leucuția (1894-1964), jurist, doctor în drept, om politic. Fruntaș țărănist, deputat în mai multe legislaturi în perioada interbelică, a fost Ministru al Economiei Naționale în cel de-al doilea guvern Constantin Sănătescu (4.11.1944-6.12.1944), ocupând aceeași poziție și în guvernul Nicolae Rădescu (6.12.1944-28.02.1945). Arestat în iulie 1947, a fost deținut politic fără condamnare până în decembrie 1955, trecând prin închisorile Jilava, Ocnele

https://biblioteca-digitala.ro

2. *Arh. Vlad Romeo a fost legionar, cu activitate relativ identică cu a lui Moraru Gheorghe.*

Umbla în cămaşă verde. După 23 august 1944 a fost membru de partid, însă ulterior a fost exclus. În prezent lucrează la şantierul Bicaz sau Piatra Neamţ.

3. *Arh. Popescu Negreanu Gheorghe umbla îmbrăcat în cămaşă verde. Nu a participat la*

rebeliune, în acel timp a avut reţineri faţă de mişcarea legionară. Activa mai mult în mişcare mai mult sub aspect teoretic. În prezent cred că lucrează la I.P.C. Bucureşti. Nu cunosc în ce cuib a activat.

4. *Arh. Ionescu Tuşu umbla în cămaşă verde, mai neactiv, fire moale. Nu cunosc dacă a*

participat sau nu la rebeliune. Era în bune relaţii cu arh. Ionescu Darius. În prezent lucrează la C.S.A.C. (la documentare).

5. *Arh. Ionescu Darius umbla în cămaşă verde, mai neactiv, fire moale. Nu cunosc dacă a*

participat sau nu la rebeliune. Înainte ştiam că lucrează la P.T.T. Bucureşti.

6. *Arh. Ştefănescu Victoria, actualmente Popescu, după căsătorie, făcea parte din cercul de*

simpatizante legionare. Îmi amintesc că am văzut-o îmbrăcată în uniformă legionară. Era o legionară convinsă, care participa în mod permanent la şedinţe sau manifestaţii legionare. Nu cred însă că a participat la rebeliune. Nu cunosc unde lucrează în prezent.

7. *Muşatescu Adriana, mai puţin convinsă, însă a desfăşurat aceeaşi activitate ca şi*

Ştefănescu Victoria. Nu am văzut-o îmbrăcată în uniformă legionară. În prezent lucrează la C.S.A.C. Bucureşti.

Mai cunosc următorii legionari, care nu erau însă colegi de an cu mine:

1. *Frâncu Nicolae, comandantul legionar din facultate. Element foarte activ, huligan,*

umbla în uniformă, purta pistol. A desfăşurat activitate intensă legionară şi pentru cooptarea de noi membri în mişcare. Nu cunosc dacă a participat la rebeliune, însă mai mult decât convinsă că da. Nu cunosc relaţiile sale dinafară, însă în interior era foarte bun prieten cu arh. Moroianu care era şi ajutorul său. A fost căsătorit cu arhitecta Ulescu Gina, care la rândul ei a fost înscrisă în mişcarea legionară. Nu cunosc unde lucrează acesta în prezent.

Mari, Sighet, Văcăreşti şi Aiud, conform fişelor matricole penale din Arhiva Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor (www.biblioteca-represiunii.ro, în continuare A.A.N.P.).

https://biblioteca-digitala.ro

2. *Moroianu era ajutorul de comandant legionar din facultate. Element foarte activ, umbla*

în cămașă verde, purta pistol. Conducea ședințe și alte manifestații legionare. Foarte mistic. Nu cunosc dacă a participat sau nu la rebeliune. Știu că este încadrat în câmpul muncii dar nu-mi amintesc unde.

3. *Arh. Iovănescu Dan, asistent la arhitectură, a fost legionar activ, se manifesta antisemit,*

era huligan, lua atitudini potrivnice împotriva evreilor. Umbla în cămașă verde, cred că purta și pistol. O fire foarte impulsivă, periculos însă totuși laș. Este un reacționar și în prezent, care a rămas pe aceeași poziție legionară. Nu știu dacă a participat la rebeliune. Nu cunosc la ce instituție lucrează în prezent.

4. *Pușchilă Mantzi, femeie, soția lui arh. Pușchilă, fost mare conducător legionar. Ea a fost*

una din conducătoarele cercului de legionare din facultate. Era convinsă și activă. A participat la rebeliune. A doua zi de la rebeliune a venit la mine acasă și mă chema la rebeliune. Umbla în cămașă verde, participa la toate ședințele. Avea relații în special cu fetele care erau înscrise în mișcare. Nu cunosc la ce instituție lucrează în prezent.

5. *Arh. Caramuzi (lucrează la Ministerul agriculturii), umbla în cămașă verde, era un*

legionar convins și activ. Participa la ședințe și manifestații. Nu era însă o figură prea mult remarcată în această mișcare. Nu cunosc dacă a participat sau nu la rebeliune. Era mai mult guraliv. Era prieten cu Goj Alexandru, care deși nu era legionar, totuși s-a dus împreună cu alții timp de 2 ani în Macedonia să ajute fasciștilor (studenți macedoneni) italieni să instaureze ordinea fascistă în Macedonia.

6. *Arh. Laitin Minerva, nu cunosc despre ea decât faptul că a fost legionară. Cred că se află*

la Timișoara sau la Arad.

7. *Arh. Ioachim Dinel (femeie), am văzut-o în mai multe rânduri îmbrăcată în uniformă*

legionară. Nu era prea activă. Nu cunosc prea multe în legătură cu susnumita. În prezent lucrează la Proiect București.

8. *Arh. Catina Margareta, deși avea un caracter relativ moale, totuși era o legionară*

convinsă, activa mai mult în mediul lor. Lucrează la D.A.S. (Proiect București).

9. *Catina Stelian umbla în cămașă verde, activ legionar, desfășura agitație legionară*

https://biblioteca-digitala.ro

căutând să atragă şi pe alţi studenţi în mişcarea legionară. Nu se sfia să arate că este un legionar convins. Mai mult guraliv decât inteligent, caracter impulsiv. În prezent lucrează la I.P.C. Bucureşti.

10. Arh. Iotzu Alexandru umbla în cămaşă verde, însă nu am remarcat dacă era activ. Totuşi

era un legionar convins. Fire tăcută, nu-i cunosc relaţiile şi nici simţămintele lui actuale faţă de regim. Lucrează la Proiect Bucureşti.

11. Arh. Meta Mărgăritescu, deşi nu era în facultate, ea avea conducerea cercului legionar

de fete din facultate. Era o legionară foarte convinsă, în care conducerea legionară din afara facultăţii cred că o aprecia. Venea la şedinţe îmbrăcată în cămaşă verde. Nu cunosc locul de muncă al acesteia în prezent.

12. Arh. Niţulescu Virgil, legionar convins, mistic, activ mai mult teoretic. Umbla în cămaşă

verde. Nu cunosc mai multe despre el căci era mai mic ca mine cu un an. În prezent lucrează la Proiect Bucureşti.

Mai doresc să declar că activitate extrem de reacţionară a desfăşurat după 23 august 1944 şi arh. Mircea Enescu. Acesta a fost înscris la P.N.Ţ. Maniu. A fost de asemenea şeful de cabinet al lui Leucuţia, fost ministru P.N.Ţ. Maniu după 23 august 1944. În anul 1946, arh. Mircea Enescu a condus grupul reacţionar din facultate cu prilejul alegerilor studenţeşti (alegeri pentru Comitetul Asociaţiei Studenţeşti) cu care ocazie a desfăşurat o vie activitate şi contra Partidului Comunist Român. Este instigator şi propagandist în favoarea P.N.Ţ. Pe acelaşi plan cu el se situează şi arh. Patrulius, care era încadrat la P.N.L. Brătianu. La rândul său a desfăşurat vie agitaţie pentru P.N.L. Brătianu şi contra P.C.R., căutând să atragă studenţii către P.N.L. Brătianu.

Prezentul proces verbal a fost citit de mine în întregime, prin iscălitura mea adeveresc că declaraţiile mele au fost scrise just în acest proces verbal. ss. Paraschiva Iubu, 27 martie 1956"[7].

În cazul sursei legionare de care vorbeam, apelăm la amintirile arhitectului Nicolae Frâncu.

„*Subsemnatul Nicolae D. Frâncu, de profesie arhitect, absolvent al Facultăţii de Arhitectură din Bucureşti în anul 1941 (iunie) şi diplomat din anul 1946 (decembrie), născut în comuna Porumbacul de Sus, Jud. Făgăraş, în anul 1916 luna iulie 27 – părinţii numindu-se David (mort) şi Magdalena, declar următoarele:*

[7] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 547338, vol. 1, ff. 218-219v.

https://biblioteca-digitala.ro

M-am încadrat în Mişcarea Legionară în anul 1936, prin toamnă, initial în C.S.L.
activând direct la C.S. Politehnică. În curând după aceea am format un cuib independent al Facultăţii de Arhitectură (pe atunci Academia de Arhitectură nefiind înscrisă printre facultăţile Politehnice). […] Aici la C.S.L. l-am cunoscut mai bine pe un coleg de facultate Titus Borzea, cu care m-am gândit să încercăm formarea unui cuib chiar în cadrul Academiei – deci independent de Politehnică, păstrând legătura cu C.S.L. În timpul acela eram deci numai doi care încercam înfiinţarea unui cuib.

Cu ocazia înmormântării lui Moţa şi Marin (februarie 1937), am reuşit să mărim cadrele cu câţiva oameni, printre care reţin pe N. Niculescu, Popescu Tache. În tot acest timp, activitatea s-a desfăşurat prin şedinţe, cotizaţii – cuibul fiind prea slab nu a fost utilizat de C.S.L. Cred că tot atunci am lucrat o dată sau de trei ori la construcţia Casei Verzi din Bucureştii Noi, cărând cărămizi, turnând beton etc. Odată cu începerea cursurilor, în toamnă, am mai primit câţiva colegi noi în cuib, printre care Teodor Economu, Dimitrie Gh., Gh. Moraru. În această perioadă de timp, fiind în pregătire alegerile generale parlamentare, am fost numiţi de C.S.L. de a participa la propaganda electorală la care am şi participat personal şi cu colegul meu Titus Borzea – singurii din tot cuibul. Propaganda s-a desfăşurat în forma unui marş în Jud. Slatina, unde am stat cred vreo 7 zile, trecând prin diferitele comune ale judeţului, fără să fi participat la dezordini sau instigaţii. Imediat după întoarcerea mea în Slatina – venind vacanţa Crăciunului, băieţii din Facultate au plecat spre casele lor, încetând orice activitate. După Crăciun am reluat activitatea noastră obişnuită, adică şedinţe şi cotizaţii, care însă nu a ţinut mult timp din cauza evenimentelor politice care au dus la dictatura regală a lui Carol al II-lea, cu consecinţa arestării conducătorilor Mişcării Legionare. Pentru noi problema a fost dificilă, nefiind obişnuiţi cu activitatea subversivă ce se creia.

Legătura în acea vreme o păstram cu C.S.L., fiind şeful cuibului şi, dacă nu mă înşel, chiar cu şeful C.S.L. Mazilescu – dar nu pot preciza detalii, fiind deja aproape 10-11 ani de atunci. Imediat cu începerea activităţii subversive, care începe în toamna anului 1938, odată cu începerea cursurilor, sunt schimbat de la şefia cuibului şi înlocuit cu Titus Borzea – care corespundea probabil situaţiei mai bine decât mine. În tot acest an activitatea a fost foarte slabă, şedinţe foarte rare, în schimb cotizaţiile erau mai active. Din colegii care formau grupul meu s-a retras T. Economu, iar ceilalţi nu prea erau entuziasmaţi. Situaţia aceasta durează până în anul 1939, când a fost arestat Titus Borzea şi trimis în lagăr la Miercurea Ciuc. Odată cu arestarea lui am pierdut legătura cu C.S.L., pe care nu am mai reluat-o decât în 1940. În acest timp trebuia să-mi fac stagiul militar, pe care l-am făcut în Facultate, iar ulterior la un Batalion de pionieri (Bat. I). Începe perioada

https://biblioteca-digitala.ro

concentrărilor şi, în august 1940, după ce sunt trecut în completare, sunt imediat concentrat şi mă aflu în Maramureş, împreună cu unitatea mea.

În această situaţie aveau să mă găsească evenimentele în toamna anului 1940. În luna octombrie 1940 sunt desconcentrat pentru studii şi, venind în Bucureşti, mă duc la Facultate unde, găsindu-mi colegii, ne hotărâm să refacem cuibul şi să reluăm activitatea întreruptă de un an şi mai bine. Pe atunci la C.S.L. se afla în calitate de comandant N. Mazilescu, care prin Bob Munteanu, care era ajutorul lui, mă îndeamnă la reluarea activităţii. Astfel fiind lucrurile, împreună cu vechile cadre şi colegi nou înscrişi, refacem grupul arhitecturii, cam după aducerile mele aminte pe lângă colegii citaţi mai sus şi următorii: Vlad Romeo, Caramuzi Gheorghe, Dambarlanga, Gh. Ververi, Gh. Popescu, Borcea, Ionescu Achil, Popescu Tache, Mitrea, Moldoveanu Sorin şi alţii de care nu-mi mai aduc aminte, în tot cazul cred că nu depăşeam 20 de oameni efectiv. Cu aceşti oameni noi am încercat să activăm, dar activitatea noastră a fost foarte agitată din cauza multelor manifestaţiuni din acea vreme a care ne chemau cei de la C.S.L. sau chiar Viorel Trifa, de la Uniunea Studenţilor, fie pentru pavoazări, fie pentru marşuri. Activitatea grupului se desfăşura chiar în Facultate, aici ne întâlneam, aici ţineam şedinţe. Printre obiectivele noastre pe care le urmăream era să înfiinţăm un cămin în şcoală şi o cantină, pentru ca studenţii să nu aibă de umblat prea mult de la căminul Politehnicei la Facultate, mai ales că pe atunci căminul de abia s-a înfiinţat şi nu era prea potrivit. […]“[8].

La o analiză comparată a celor documente, remarcăm câteva chestiuni importante. În primul rând, numărul persoanelor menţionate este relativ similar, dând astfel crezare ambelor surse, concluzionând că legionarii din Facultatea de Arhitectură bucureşteană în perioada de referinţă era într-un număr redus, probabil limitat la 25-30 de persoane, din care majoritatea intrate după septembrie 1940. Dintre cei vechi, Paraschiva Iubu nu menţionează pe câţiva, tocmai pentru că nu-i cunoştea. Dar şi pentru că cel puţin unul dintre ei murise deja – ceea ce Frâncu nu spune – anume Titus Borzea. Arestat în iarna lui 1939, a fost asasinat în lagărul de la Miercurea Ciuc în noaptea de 21-22 septembrie acelaşi an[9], alături de alţi 44 de camarazi. Suplimentar, deşi dacă s-ar fi dedat la acte ilegale sau imorale, nu ne-am fi aşteptat să fi fost recunoscute de Frâncu în declaraţia sa, iată că nici Paraschiva Iubu nu incriminează altceva decât apartenenţa la Mişcarea Legionară sau simpatizarea acesteia. Socotim că dacă ar fi avut ceva mai dur de spus împotriva foştilor săi

[8] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 1297, vol. 7, ff. 361-367. Declaraţia lui Nicolae Frâncu din 7.07.1948.

[9] De menţionat că şi fratele acestuia, ofiţerul Virgil Borzea, a fost asasinat în aceeaşi noapte în lagărul de la Vaslui. Pentru detalii suplimentare despre cei doi, a se vedea A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 78876.

https://biblioteca-digitala.ro

colegi, nu avea nici un motiv să nu o facă. Singura excepție este reprezentată de Dan Iovănescu[10], pe care-l acuză de atitudini antisemite și huliganice. Iată însă că Paraschiva Iubu a mai fost odată anchetată, în 1959, de această dată concret în cazul lui Dan Iovănescu, nici acum neadăugând altceva incriminabil față de acesta:

„*Vi se pune în vedere că sunteți audiată ca martor și în acest sens sunteți obligată să declarați numai adevărul, în caz contrar veți fi pedepsită pentru mărturie mincinoasă conform art. 277 din Codul Penal. Întrebare: Arătați dacă cunoașteți o persoană pe numele de Iovănescu Dan. Răspuns: Îl cunosc pe arhitectul Iovănescu Dan din anul 1940, de la facultatea de arhitectură, când îndeplinea funcția de asistent. Întrebare: Ce cunoașteți în legătură cu activitatea politică desfășurată de arhitectul Iovănescu Dan în perioada aceea și ulterior? Răspuns: Cunosc că arhitectul Iovănescu Dan făcea parte din mișcarea legionară, umbla în uniformă legionară cu pistol și își arăta poziția lui ca un element ce desfășura activitate favorabilă pentru legionari. Astfel, cu ocazia unei ședințe care a avut loc prin luna noiembrie 1940, când a fost schimbată conducerea asociației Studenților Arhitecți, Iovănescu a luat cuvântul și în mod înflăcărat a debitat o serie de cuvinte antisemite, făcând propagandă legionară și susținând sus și tare ideile legionare. Tot cu ocazia acestei ședințe, arhitectul Dan Iovănescu s-a manifestat ca*

[10] Dan Iovănescu (1909-1977), arhitect, absolvent al Facultății de Arhitectură din București, în 1936. Membru al mișcării legionare, s-a implicat în activități de propagandă în campaniile electorale de la sfârșitul anilor ’30 și în tentativele legionare de reorganizare a breslei arhitecților, din toamna lui 1940. Între 1939-1941 a fost asistent universitar la Facultatea de Arhitectură. În timpul războiului a fost mobilizat la întreprinderea I.A.R. din Brașov. Liber profesionist câțiva ani, între 1949-1952 a lucrat la Direcția Generală a Canalului Dunăre-Marea Neagră (secția proiectare) – ocupându-se, între altele, de proiectul stadionului din Constanța, trecând mai apoi prin I.P.R.O.C.H.I.M, I.P.C. și Asociația Crescătorilor de Albine, unde a lucrat până în 1969. Pensionat în același an, renunță la pensie și se angajează la Întreprinderea de Construcții Carpați. A fost în permanență urmărit de Securitate. Interesat este că era apreciat profesional, inclusiv de către comuniști: „*Cunosc că are o cultură generală și profesională destul de vastă, are capacitate profesională, fiind cotat printre arhitecții talentați*“, apud A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329567, vol. 1, ff. 174-1775v, declarație a arhitectului Nona Florescu. Dan Iovănescu nu a fost arestat, anchetat sau condamnat nici sub regimul Antonescu, dar nici sub comuniști, arhitectul Caffe susținând – într-un interviul pe care n-i l-a acordat – că Iovănescu a fost apreciat și protejat de către Pompiliu Macovei. Și-a pierdut viața în timpul cutremurului din 1977. Pentru detalii suplimentare, a se vedea A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329567, dar și Vlad Mitric-Ciupe, *Fântâna Dragonilor din Constanța. Un monument uitat*, în Mircea Ciubotaru, Aurica Ichim, Lucian Valeriu Lefter (coord.), Monumentul XVI, Partea I, Lucrările celei de-a XVI-a Ediții a Simpozionului Național Monumentul – Tradiție și Viitor, Iași, 2014, pp. 661-672, Editura Palatul Culturii, Iași, 2015 – pentru contribuția lui Iovănescu la lucrările de arhitectură din timpul Canalului și relația sa cu arhitecții deținuți care munceau în același loc.

https://biblioteca-digitala.ro

un huligan, ameninţând pe cei care nu acceptau guvernarea legionară. […] Alte probleme în legătura cu activitatea arhitectului Dan Iovănescu nu cunosc“[11].

Reţinem astfel o activitate restrânsă legionară în Facultate de Arhitectură – marcată de încercările cvasi reuşite ale liderilor de coagulare a unui grup mai consistent, de diversele concentrări ale acestora dar şi de scoaterea în ilegalitate a mişcării şi activitatea ei subversivă – până în septembrie 1940, momentul venirii legionarilor la putere. Aceste este punctul în care, din simpatie, din oportunism sau natural – abia în toamna lui 1940 intrând în anul I şi având poate un trecut F.D.C.-ist în liceele de unde veneau, numărul legionarilor şi simpatizanţilor acestora din facultate creşte. Pentru scurta perioadă a Statului Naţional Legionar, trei aspecte sunt demne de menţionat din perspectiva studiului nostru.

În primul rând, amintim festivitatea de deschidere a noului an universitar, ocazie cu care decanul Constantin Iotzu a ţinut un celebru discurs – care i-a fost puternic reproşat în anii de după 1944, într-o atmosferă încărcată de comemorare a victimelor legionare anterioare. Iată însă şi o altă variantă a evenimentelor: „*[…] Mai puţin zgomotoasă a fost participarea arhitecţilor la gesticulaţia Mişcării şi la ritualul său public, dacă facem abstracţie de inaugurarea furtunoasă a cursurilor Şcolii de Arhitectură din toamna lui 1940. Un militant notoriu printre arhitecţi a fost studentul «martir» Titus Borzea, ucis la Miercurea Ciuc în anii prigoanei. Camaradul Mihai Moroianu*[12] *deţinea în toamna lui 1940 preşedinţia studenţilor arhitecţi. […] În septembrie 1940, neavând încotro, arhitectul Constantin Iotzu, decanul Facultăţii de Arhitectură, a participat la pomenirea lui Corneliu Codreanu şi a celorlalţi fruntaşi legionari lichidaţi din ordinul lui Carol al II-lea, iar numele i-a fost pus la loc de cinste în lungul protocol apărut în presă. […]*“[13]. Activitatea a

[11] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329567, vol. 1, ff. 172-172v. Proces-verbal de interogatoriu din 17.11.1959.

[12] Paraschiva Iubu îl menţionează drept ajutorul de comandant legionar din facultate. Nu a avut de suferit nici sub Antonescu, nici sub comunişti, lucrând mulţi ani ca arhitect la I.P.R.O.C.H.I.M., iar mai apoi la Centrala Industriei Hârtiei, *apud* A.C.N.S.A.S., Fond Reţea, Dosar nr. 37985, f. 3.

[13] Mihai Pelin, *Deceniul prăbuşirilor (1940-1950). Vieţile pictorilor, sculptorilor şi arhitecţilor români între legionari şi stalinişti*, Editura Compania, Bucureşti, 2005, p. 54. Este puţin nedreaptă punerea între ghilimele a statului de martir al tânărului student arhitect Titus Borzea. Acesta a activat în mişcarea legionară în vremuri de legalitate, fără să fi comis personal vreun act reprobabil. A fost arestat şi internat în lagăr doar datorită calităţii de legionar, în timpul prigoanei carliste, pierzându-şi viaţa pentru un crez. Ce ar putea într-adevăr să ştirbească imagina lui – mai ales dacă ţinem cont de intransigenţa legionară – este faptul că a semnat o declaraţie de desolidarizare, după cum le erau cerute în acel timp pentru a fi puşi în libertate. Chiar şi aşa, nici această declaraţie nu l-a salvat: „*Subsemnatul Borzea N. Titus, de ocupaţie student-arhitect, domiciliat în Braşov, str. I. Barac 2, declar pe onoare şi conştiinţă că mă desolidarizez de mişcarea legionară, că mă supun regimului actual şi că*

https://biblioteca-digitala.ro

continuat cu recrutări de noi membri, ședințe, propagandă, comemorări și a culminat spre sfârșitul toamnei, odată cu marele cutremur din 10 noiembrie. Atunci au fost mobilizați mulți arhitecți și studenți la degajarea dărâmăturilor, căutarea supraviețuitorilor și – mai ales – expertizarea clădirilor afectate dar rămase în picioare. Activitatea se încadra în celebrul „ajutor legionar", deși era o chestiune cu un caracter umanitar și social, fiind ulterior reproșată de către regimul comunist, fiind socotită activitate politică. În ceea ce privește activitatea C.S.L. – căruia i se subordona grupul de la arhitectură, interesant este că de la un membru al acestuia s-a confiscat arhiva după evenimentele din ianuarie 1941, documentele ajungând mai apoi în arhiva Securității, fiind astfel capabili să completăm lista studenților arhitecți legionari cu următoarele nume: P. Toader, Nicolae Romașcanu, Dinu Andreescu, Vasile Crăciun, Ion Scheletti, Constantin (Dinu) Celăreanu, Aurel Sofronie, Leandru Bena[14], acestora adăugându-li-se și Ștefan Măngoianu, Dan Cristescu, Niculae Mitu, Emilian Machedon, Cornel Burețea, Gheorghe Sterian și Gheorghe Gane[15].

În al doilea rând, importantă pentru studiul nostru este atitudinea studenților legionari – sau cel puțin a șefului acestora, Nicolae Frâncu – în ceea ce privește viața universitară și activitatea corpului didactic, Frâncu întocmind în decembrie 1940 următorul raport:

„*Referitor la situația profesorilor dușmani sau rău intenționați față de regimul legionar; sau profesori cu o pregătire profesională incompatibilă cu misiunea lor în învățământul superior. Socotim de datoria noastră ca cel puțin acum să putem face cunoscută adevărata situație din Facultatea de Arhitectură. Este dureros că această școală, unică în țară, privită sub toate raporturile nu corespunde misiunii ei în statul legionar. Corpul profesoral este un mănunchi omogen, cu interese și obiective comune programului școlar, care este incomplet și rău predat, metoda pedagogică străină și lipsită de vigoarea necesară de a crea valori autentice în statul legionar. În acest raport nu am indicat decât elementele cele mai reprezentative ale unui corp profesoral ce sub toate raporturile și în cea mai mare*

în viitor nu voi întreprinde nici un fel de acțiune sau agitație interzisă de legile Țării. Miercurea Ciuc, 12 Mai 1939. ss. Borzea Titus", *apud* A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 498911, f. 6.

[14] Toți aceștia, alături de Nicolae Frâncu și Moldovan Sorin, au reprezentat pe rând Arhitectura în cadrul ședințelor zilnice ale C.S.L., din perioada 21.11.1940-21.01.1941, a se vedea A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 211825, vol. 8, ff. 3-48.

[15] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 211825, vol. 57, ff. 24-29. Document intitulat „*Notă referitoare la situația organizației Centrului Studențesc Legionar București, cuprinzând 800 de membri, dintre care au fost identificați cei care urmează*". În dreptul studenților arhitecți se menționează că: „*studenți, membri activanți în gr. de studenți de la Arhitectură, plăteau cotizații și participau la ședințe*".

https://biblioteca-digitala.ro

parte – sunt excepții ce într-adevăr ne onorează, însă din păcate prea puține – sunt o scădere și o rușine pentru școala noastră.

Smărăndescu Paul: fost decan al Facultății, numit sub regimul Armand Călinescu. A persecutat și terfelit demnitatea studențească. În nenumărate rânduri și-a manifestat dușmănia față de legionari și regimul legionar. Anul trecut a luat bursa unei legionare, dând-o unei comuniste. Dacă este nevoie, dăm detalii.

Ciortan Statie: În consiliul profesoral ținut în Oct. 1940 și-a manifestat – de față fiind întreg corpul profesoral – indignarea cu privire la afișarea portretului Căpitanului. Activitatea profesională se reduce la două ședințe săptămânale scurte, când adună planșe de la studenți. Aportul profesional este sub nivelul unei școli superioare.

Marcu Duiliu: mason.

Nenciulescu Nicolae: sub raportul profesional nu corespunde nevoilor școlii.

Socolescu Toma: dușman declarat al regimului legionar, păreri manifestate față de personalul de serviciu și față de studenți, după pedepsirea prof. Iorga. La începutul anului a înscris în școală doi jidani, ce din cauză că nu îndrăzneau să se înscrie au solicitat pe dl. Socolescu care a admis cererea lor. Sub raportul profesional este o scădere pentru școală, deținând catedra de Teoria Arhitecturii, materie ce ar trebui predată de o somitate în materie.

Teodorescu Nicolae: însurat cu o jidancă.

Fratoștițeanu Felix: nepregătit sub raportul profesional.

Ghika Budești: numit în învățământ fiind fiul fostului profesor Ghika Budești. Este nepregătit sub raport profesional și fără posibilități pedagogice.

Ghiulamila Dumitru: ginerele domnului profesor Smărăndescu, numit de dânsul, împărtășește întru totul ideile protectorului și socrului său.

Pentru a verifica cele de mai sus, cerem onor. Comisie ca toate cursurile să fie publice și judecata proiectelor să fie controlată de o comisie de arhitecți complet străini de școală și în fruntea căreia să fie domnul arhitect Cristofi Cerchez, actualul decan al Corpului Arhitecților, om de o cultură autentică, cu foarte largi vederi în învățământul arhitectural. ss. Șeful grupului Arhitectura. Frâncu D. Nicolae“[16].

De menționat că raportul a fost întocmit în contextul în care, prin Decretul nr. 3670 din 31 octombrie 1940 pentru „adaptarea învățământului superior la structura statului național-legionar“, o comisie urma să revizuiască situația tuturor membrilor corpului didactic în ceea ce privește legalitatea numirii, activitatea

[16] A.N.I.C., Fond Ministerul Educației Naționale, Dosar nr. 1034/1940, f. 2. Raport întocmit la 4.12.1940.

https://biblioteca-digitala.ro

științifică, didactică și publică, ținuta morală[17]. În cazul Politehnicii din București, comisia a fost prezidată de profesorul Eugen Chirnoagă. Dar până la rezultatele activității comisiei, câteva comentarii asupra textului raportului.

Contextul socio-politic se poate înțelege, la fel și năzuințele tineretului naționalist pentru un învățământ superior de elită. Nepotismele, relațiile și proptelele sunt proprii firii umane – au existat și vor funcționa întotdeauna. Cu siguranță că și în Facultatea de Arhitectură a acelor vremuri erau personaje care nu aveau amplitudinea didactică și profesională pentru a ocupa pozițiile pe care le controlau. Interesante sunt și propunerile din final, care solicită o transparență și un echilibru demn de subliniat. Cu toate acestea, câteva din trimiterile raportului – în special cele rasiale – sunt astăzi intolerabile. În orice caz, situațiile reclamate de Frâncu dovedesc totuși un nivel excepțional al corpului didactic, dacă doar o fracție era – din punctul legionarilor de vedere – incriminabil sub raporturile respective. Și mai remarcăm ceva extraordinar: nu se imputa celor câțiva asistenți comuniști această activitate politică. Să n-o fi cunoscut-o legionarii?

Cunoaștem doar parțial concluziile comisiei, așa cum au fost ele reținute în arhiva Ministerului Educației. Toate cadrele didactice au completat un formular cu datele de stare civilă, studiile, funcția actuală, data și procedura numirii, activitatea științifică și cea didactică[18], unii dintre ei însoțind aceste formulare și cu memorii suplimentare de titluri și lucrări. Am reușit să identifică dosarele depuse de profesorii Gheorghe Borneanu, Alexandru Călinescu, Gheorghe Capșa, Statie Ciortan, Felix Fratoștițeanu, Vasile Ganea, Ion Ghika-Budești, Constantin Iotzu, Dan Iovănescu, Grigore Ionescu, Duiliu Marcu, Ilie Minoiu, Pompiliu Macovei, Nenciulescu Nicolae, Constantin Nănescu, Gheorghe Simotta, Paul Smărăndescu, Cincinat Sfințescu, Gabriel Sudan, Toma și Barbu Socolescu, Nicolae Teodorescu și Dumitru Vernescu. În data de 16 decembrie 1940, comisia dispunea „*menținea în învățământ, în situația în care se găsește*“[19] în cazul tuturor acestora.

Se pare totuși că cel puțin un cadru didactic a fost îndepărtat în acea perioadă, după cum rezultă din următorul fragment: „*[…] După o activitate de 7 ani în legătură învățământul de arhitectură la facultate, am fost înlăturat de dl. decan profesor C. Iotzu, sprijinitor al huliganilor și regimului de dictatură Antonesciană. Față de ostilitatea ce o manifesta în timpul acestor regimuri odioase, mi s-au creat neajunsuri care m-au constrâns la retragere și demisie. Și atunci activitatea mea de studiu nu s-a mai manifestat în public, am lucrat pentru mine, pregătind acțiuni*

[17] Ioan M. Popescu, Ioan Gr. Dumitrache, *Istoria Universității „Politehnica“ din București*, Editura Paideia, București, 2011, p. 202. Din păcate, lucrarea nu precizează rezultatele și efectele activității comisiei.
[18] Foarte interesant este faptul că lipsește o rubrică dedicată activității politice.
[19] A.N.I.C., Fond Ministerul Educației Naționale, Dosar nr. 1034/1940, ff. 19-70.

https://biblioteca-digitala.ro

viitoare. În tot timpul regimului Antonescian nu am avut nici o funcțiune, nici o obligație, nu am făcut parte din nici un consiliu sau comitet. M-am limitat în mod voit la exercitarea profesiunii mele de constructor arhitect“[20].

Nu în ultimul rând, trebuie deslușită participarea studenților legionari la dezordinile din zilele de 21-23 ianuarie 1941. Îi dăm cuvântul tot lui Nicolae Frâncu: „*[…] la 20 ianuarie am fost chemați la Casa Studențească de pe Calea Plevnei, unde am plecat vreo 10-15 studenți, dar după precipitarea evenimentelor, după câte îmi amintesc, nu mai erau decât vreo 3-4 (Vasile Crăciun, Moldoveanu Sorin, N. Niculescu și eu) care am rămas în cămin, fiind curioși și în absolut necunoștință de cauză. Nu știam care este cauza reală, mai ales că după manifestația anterioară nu reieșea de unde începuse conflictul (am aclamat și pe Antonescu, și pe germani și pe Horia Sima). În sfârșit, în 21 ianuarie dimineața, nefiind nici un incident, voiam să plecăm spre casă cu toții și când să ieșim, apare armata cu un tanc și reintrăm în cămin, unde suntem imediat arestați – fără nici un incident anterior sau în momentul arestării. Suntem duși în grup la M.St.M. unde, la percheziții, se găsește la mine un pistol 6,35 cu câteva cartușe. Suntem încarcerați la cazarma Malmaison următorii: subsemnatul, V. Crăciun și Sorin Moldoveanu, eu fiind găsit cu toții la un loc. După cercetări suntem trimiși în judecata Tribunalului Militar, unde sunt pedepsit cu 2 luni închisoare corecțională, iar în vederea încarcerării sunt trimis la închisoarea Jilava, împreună cu ceilalți doi – Moldoveanu și Crăciun. Aici suntem puși în libertate. […]*“[21].

De menționat că afirmațiile lui Nicolae Frâncu se confirmă în totalitate, deși un amănunt (în favoarea lui, în definitiv) îi scapă în această declarație din 1948. Atât el cât și Sorin Moldovan și Nicolae Niculescu au fost inițiat trimiși în judecată pentru că „*în ziua de 20 ianuarie 1941, primind înștiințări verbale şi telefonice, s-au adunat la Casa Studenților Legionari din strada Plevnei şi aici, în coloană, au pornit pe străzi, ajungând la statuia Mihai Viteazul. Tot drumul au manifestat atât contra guvernului cât şi ordinii sociale. De aici au mers în Calea Victoriei şi Piața Victoriei, cerând guvern legionar şi «jos miniștrii masoni din guvern!»*“[22]. Prezentați în fața completului de judecată la data de 1 mai 1941, au recunoscut participarea la marș şi au afirmat că se striga: „*Trăiască Regele şi Comandantul! Jos masonii!*“. În aceeași zi tribunalul a dispus că „*având în vedere că din examinarea probelor administrate în cauză, din declarațiunile date la cercetări, precum şi din răspunsurile inculpaților la interogator, rezultă în mod neîndoios că aceştia nu au*

[20] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 407733, ff. 17-23. Autobiografie a lui Ion Ghika-Budești, din 1.11.1948.
[21] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 1297, vol. 7, ff. 361-367. Declarația lui Nicolae Frâncu din 7.07.1948.
[22] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 17530, vol. 1, f. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

săvârşit delictul de «manifestare cu caracter de uneltire contra ordinii sociale existente în stat», (...) prin aceea că nu există nici o dovadă de existența vreunei infracțiuni cu caracter penal şi în consecință urmează să fie achitați“[23]. Ulterior a venit condamnarea la 2 luni de închisoare, redusă la o lună, pentru port ilegal de armă, fără pierderea drepturilor civile[24].

Iată însă şi o declarație a lui Sorin Moldovan: „*Subsemnatul Sorin Moldovan, de profesiune student arhitect, cu domiciliul stabil în Arad, str. Eminescu nr. 18, iar în timpul studiilor în București, Facultatea de Arhitectură – Biserica Enei nr. 3, născut la Arad (jud. Arad) în anul 1919, octombrie 20, de naționalitate română, religie ortodoxă, numele tatălui este Remus Moldovan şi al mamei Letiția Moldovan, născută Sulițiu – ambii români. Nu am nici eu nici părinții avere. Sunt legionar din 1935. Astăzi, 23 ianuarie 1941, am fost ridicat de către organele militare, pe la ora 10, din str. Berzei colț cu Ştirbey Vodă. Eram împreună cu camaradul Crăciun Vasile, de la aceeaşi facultate, am pornit împreună de la Căminul Asistenței Universitare spre Casa Studențească. Am pornit în aceeaşi direcție fiindcă fac parte din Centrul Studențesc Legionar, serviciul de ordine, şi voiam să iau contact cu şefii mei, pentru a vedea ce trebuie să facem în împrejurările actuale. În punctul din care am fost ridicați ne-am oprit pentru un moment să vedem nişte tancuri care treceau spre M.St.M., în acest timp a sosit şi un alt camarad coleg de facultate, Frâncu Nicolae, care voia să meargă tot spre Casa Studențească. Când ne-am întâlnit, ne-am şi pomenit înconjurați de către câțiva soldați, care ne-au spus să-i urmăm spre M.St.M. Totul a decurs în perfectă ordine. Întâlnirea noastră în acel punct a fost cu totul întâmplătoare.*

S-a găsit la mine un pistol Walter cal. 765, pe care îl aveam din timpul prigoanei 1938-1939. Legitimație pentru port armă nu am. În zilele acestea nu am tras nici un foc cu el, fapt care se poate constata, cred, şi din examinarea interiorului țevii. Nu am luat parte la nici una din manifestările din aceste zile, în afară de cea de luni. Altceva nu mai am de spus. Aceasta este declarația pe care o semnez“[25]. Vasile Crăciun a avut aceeaşi soartă, ulterior finalizându-şi studiile în Germania şi revenind în România după 1944 cu diploma de arhitect-inginer[26].

Deşi nemenționat de Frâncu – şi vom înțelege puțin mai târziu de ce – o soartă puțin diferită la momentul respectiv a avut-o şi un alt student arhitect, anume

[23] *Ibidem*, f. 57. Sentința nr. 909 din 1.05.1941.
[24] *Ibidem*, vol. 2, ff. 14-15. Document ce poartă titulatura „*Situație Personală*“, emis de Prefectura Poliției Capitalei la 18.02.1942.
[25] A.N.I.C., Fond Ministerul Culturii Naționale şi Cultelor, Dosar nr. 1028/1941, f. 125. Copie a declarației date de către Sorin Moldovan în fața Magistratului Instructor, la 23.01.1941.
[26] Pentru detalii suplimentare, a se vedea şi A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329780.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Grigorescu. Acesta a fost condamnat tot pentru port ilegal de armă, doar că la 2 ani de închisoare corecțională, fiind totuși eliberat și el tot în cursul anului 1941[27]. „*Pe la sfârşitul lui octombrie 1940, ieşind de la Facultatea de Arhitectură, unde eram student în anul 3, am auzit câțiva colegi spunând că se duc la Facultatea de Litere, în hall-ul căreia cineva vinde pistoale mult mai ieftin decât în oraş. Cum se petreceau scandaluri şi chiar bătăi în diferite puncte, şi cum pe de altă parte auzisem şi prin facultate că elemente comuniste pregătesc dezordini, mi-am luat şi eu un pistol de la acea persoană, văzând că e mult mai ieftin şi ştiind că îmi va putea fi de trebuință în cazul când m-aş găsi vreodată amenințat de cineva şi apoi chiar pentru militărie, căci urma să intru ca elev t.r. la cursul de pregătire militară de pe lângă Şcoala Politehnică. Nu purtam pistolul la mine decât când plecam din București (părinții mei locuiesc la Sinaia), sau când întârziam în oraş noaptea.*

Cu ocazia dezordinilor din ianuarie am stat mai mult în casă. Totuşi, pentru a putea fi în măsura să mă apăr, căci la fiecare pas pe stradă se întâmplau scandaluri şi chiar împuşcături, plecând de acasă luam pistolul cu mine. În ziua de 23 ianuarie, zi mai liniştită decât cele precedente, am ieşit din casă să văd dacă s-a restabilit ordinea şi dacă au început cursurile la facultate. Pe stradă s-au făcut nişte razii şi, deşi puteam să o iau pe o stradă lăturalnică sau să mă înapoiez acasă, totuşi neştiindu-mă cu nimic vinovat şi neavând nimic pe conştiință, am trecut prin dreptul raziei. Mi s-a cerut să mă legitimez şi întrebat fiind dacă am armă, am scos pistolul şi l-am arătat. Atunci am fost reținut şi apoi arestat, cu tot protestul meu, arătând că nu am făcut nimic rău şi ilegal. Am fost judecat în ziua de 31 ianuarie de Curtea Marțială şi condamnat prin sentința nr. 6 la 2 ani de închisoare corecțională, pentru port ilegal de armă deşi, repet, nu am avut niciodată conştiința că fac un lucru ilegal, ca om de ordine ce am fost întotdeauna şi cum am fost învățat de părinții mei, mi s-a părut un lucru normal când se vindea pe stradă sau la magazine şi purta toată lumea.

În această situație, respectuos vă rog să binevoiți a vedea, Domnule Ministru, că am fost victima unei nenorocite împrejurări, de care pot suferi chiar oameni maturi şi cu experiență, nu numai un tânăr de 21 de ani, care abia păşeşte în viață. Vă rog, de asemenea, să binevoiți a avea în vedere şi faptul că alți colegi, aflați în aceeaşi situație, plecând după aceea în străinătate, au izbutit să absolve studiile, în timp ce eu sunt prea greu lovit pentru o neştiință de tânăr student"[28].

---

[27] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 767774, ff. 6-7. Fişă personală nedatată.

[28] Document din A.U.A.U.I.M, expus în cadrul Muzeului Universității de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu", în fotocopie în arhiva autorului. Memoriul lui Ioan Grigorescu către ministrul învățământului, nedatat, probabil din 1944. Aserțiunea se bazează pe trimiterea la colegul Vasile Crăciun, care probabil că se întorsese în țară şi Grigorescu aflase că acesta şi-a terminat studiile în Germania..

https://biblioteca-digitala.ro

Soarta acestor studenți arhitecți – singurii care au avut ceva de pătimit în urma rebeliunii legionare din ianuarie 1941, fără să participe concret însă la evenimentele respective, după cum o dovedesc sentințele din epocă – a fost similară în primii ani. În afară de Vasile Crăciun – plecat din țară o vreme, reîntors și urmărit în permanență de Securitate, ceilalți trei au fost cu toții pe front – unde s-au acoperit de glorie, fiind de mai multe ori decorați cu ordine și medalii, ajungând la un moment dat în să fie reprimiți facultate, finalizându-și cu toții studiile. Nicolae Frâncu a mai fost arestat pentru 6 luni în 1948, ulterior fiind condamnat la 10 ani închisoare în 1950, pierzându-și viața în detenție[29]. Sorin Moldovan a avut un destin misterios, fiind și el condamnat în contumacie în același lot cu Frâncu, în 1948, reușind cumva să scape urmăririi, fiind însă ani îndelungați încadrat informativ de Securitate. În ceea ce-l privește pe Ioan Grigorescu, situația a fost absolut similară – victimă a organelor represive comuniste, presat să colaboreze, anchetat și la mijlocul anilor 1950 pentru chestiunea din 1941. Nici atunci nu recunoștea să ar fi participat la rebeliune, insistând că a fost vorba de o împrejurare nefericită[30]. Cei patru au fost vârfurile, măcar prin pățaniile penale prin care au trecut în 1941, dar simpatizanți și membri ai grupului legionar au fost mai mulți în Facultatea de Arhitectură a epocii, unii prezenți în listele anterior menționate, alții nu. Unii au încercat o formă de opoziție față de regimul Antonescu – care a aruncat în pușcării și foarte mulți tineri nevinovați, după evenimentele din ianuarie 1941, alții au trăit diverse episoade specifice unor tremuri tulburi. Majoritatea s-au abținut de la orice fel de activitate care le-ar fi putut periclita libertatea, astăzi fiind cunoscută atitudinea regimului de atunci față de legionari – detenția politică, prima linie a frontului sau forțarea spre exil.

După rebeliune a avut loc o anchetă și în Facultatea de Arhitectură, fiindu-le luate declarații mai multor studenți. Astfel, unii au recunoscut că s-au înscris în mișcarea legionară încă din 1937-1938 (10 studenți), alții din septembrie-octombrie 1940 (11 studenți), cu toții afirmând categoric că nu au luat parte la nicio acțiune de stradă în ianuarie 1941. Tot atunci au fost anchetați și preparatorul universitar Barbu Socolescu – care a recunoscut că s-a înscris în mișcare în septembrie 1940, fără să participe în nici un fel la rebeliune, preparatorul Iovănescu Dan – care susține aceleași lucruri și profesorul Haralambie Georgescu – care afirmă înscrierea într-un cuib de pregătire legionară, tot în toamna lui 1940[31]. Adăugându-i și pe Nicolae

[29] Pentru detalii suplimentare, a se vedea Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecții români și detenția politică 1944-1964. Între destin concentraționar și vocație profesională*, I.N.S.T., București, 2013, pp. 197-204.
[30] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 767774, ff. 50-57v. Proces verbal de interogatoriu din 16.11.1956.
[31] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 17530, vol. 1, ff. 2-33.

https://biblioteca-digitala.ro

Frâncu, Nicolae Niculescu, Sorin Moldovan, Ioan Grigorescu și Vasile Crăciun, rezultă o organizație legionară închegată și oficială care număra aproximativ 30 de membri înainte de evenimentele din ianuarie 1941. Numărul rimează cu amintirile parțiale ale lui Frâncu și ale Paraschivei Iubu – cele două surse principale folosite de noi, aflate la extreme opuse din punct de vedere politic, dar și cu amintirile unui neutru. Referindu-se la primele zile ale guvernării legionare, arhitectul Ioan Mircea Enescu își amintește: „*[…] În chiar primele zile ale formării guvernului, în școală au apărut membri, sau poate numai simpatizanți, formând un grup compact de cca. 10-14 persoane (dacă îmi amintesc bine). În uniforme complete, cămăși verzi, cizme Bilgeri, diagonală și curea cu holster de revolver. Prezenți la cursuri, în clase sau în amfiteatru, erau întotdeauna grupați separat de colegi. […]*“[32].

În primăvara lui 1941, câțiva studenți arhitecți erau acuzați că nu sunt străini de răspândirea unui manifest intitulat „Camarazi“ și semnat „Centrul studențesc legionar București“. Aceștia erau Nae Popescu (anul I), Dinu Andreescu (anul III), Vlad Romeo, Popescu Negreanu, Gheorghe Morariu și Nicolae Niculescu – cu toții anul III. „Vă rugăm a pune în urmărire și supraveghere pe acești studenți, deoarece avem indicația că prin ei s-ar putea descoperi cine și unde imprimă aceste manifeste“[33]. Răspunsul poliției către C.M.C. vine (culmea) la câteva luni distanță: „Din investigațiunile făcute s-a stabilit că într-adevăr studenții N. Popescu, D. Andreescu, Vlad Romeo, Popescu Negreanu, Gh. Morariu și N. Nicolescu, de la Arhitectură, fac parte din mișcarea legionară. Însă nu s-a putut constata că ei ar fi în legătură cu cei care imprimă manifestele legionare. De altfel, activitatea celor de mai sus este cunoscută și continuă a fi supravegheată prin serviciul de informații al Grupei I-a“[34].

Un alt caz este cel al studentei Elena Popescu – pe care o vom regăsi implicată și în evenimentele din aprilie 1945, după cum vom putea vedea pe mai departe. La 1 iunie 1941 a avut loc un meci de fotbal între naționalele României și Germaniei, pe stadionul A.N.E.F. Cu această ocazie, aproximativ 200 de studenți au început să intoneze cântece legionare, fiind acuzați mai apoi că au intenționat să facă o manifestație cu caracter subversiv, unul dintre argumentele invocate fiind cumpărarea în bloc a biletelor de acces. Între cei arestați a fost și Elena Popescu, studentă anul V la Facultatea de Arhitectură, care în anchetă a declarat: „*[…] nu am fost înscrisă în mișcarea legionară, am fost însă simpatizantă de la 6 septembrie 1940. Biletul de intrare de la match-ul din 1 iunie a.c. între Germania-România l-*

[32] Ion Mircea Enescu, *Anatomia unor vremuri abominabile*, în Viorica Curea (coord.), *Arhitecți în timpul dictaturii. Amintiri*, Editura Simetria, București, 2005, pp. 33-34.
[33] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 211825, vol. 943, f. 320. Notă a Comandamentului Militar al Capitalei către Direcția Generală a Poliției, din 2.04.1941.
[34] *Ibidem*, f. 321.

https://biblioteca-digitala.ro

am cumpărat personal în ziua de 27 mai a.c. de la agenția Venus din pasajul Victoria. Biletul l-am cumpărat din proprie inițiativă, fiind sportivă convinsă. La match am fost singură, neînsoțită de nimeni, pe stadion nu am întâlnit pe nimeni dintre cunoscuți, prieteni sau prietene, nu am vorbit nimic cu nimeni. Împrejurul meu nu am cunoscut pe nimeni, locurile erau ocupate în majoritate de germani. Eu personal nu am cântat nici un fel de cântec, afară de «Trăiască Regele», am auzit cântându-se în stânga mea imnul legionar «Sfântă tinerețe legionară». Am fost arestată de soldați fără ca să fiu denunțată de cineva și condusă la Prefectura Poliției. Nu am fost bruscată sau insultată. Aceasta este declarația pe care o dau, susțin și semnez propriu“[35]. Interesant este și faptul că, la câteva zile după arestarea studentei, solicitâdu-i-se un punct de vedere, decanul Facultății de Arhitectură înaintează o notă Parchetului Militar al C.M.C.: „*[...] La adresa Dvs. nr. 4 – confidențial, avem onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele în privința studentei Popescu Elena:*

1. *Este înscrisă în Facultatea de Arhitectură din octombrie 1937.*
2. *A frecventat cursurile și și-a trecut examenele regulat, actualmente figurând în*

cursul superior al Facultății.

3. *Știm că numita studentă a fost legionară și că a activat în cadrele legiunei până*

la evenimentele din ianuarie 1941, după care dată nu avem cunoștință că a continuat activitatea legionară.

Pentru orientarea Dvs., binevoiți a cerceta și rezultatul anchetei făcută de Dl. Căpitan Magistrat Ionescu în luna Februarie a.c. la Facultatea de Arhitectură“[36].

La câteva zile distanță, Elena Popescu a fost pusă în libertate[37].

Un alt caz important – pentru schițarea politicii antonesciene față de o parte a tineretului naționalist – este cel al studentului Dragoș Morărescu. Membru F.D.C.

[35] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 733, vol. 5, ff. 152-152v. Declarația olografă a Elenei Popescu din timpul anchetei, nedatată.

[36] *Ibidem*, vol. 4, f. 149. Dacă ar fi fost legionar convins, oare Constantin Iotzu nu ar fi încercat să o protejeze pe Elena Popescu? Sau poate tocmai afirmația că aceasta nu a mai activat în nici un fel după ianuarie 1941 reprezintă tot o formă de protecție? Cu această ocazie aflăm și data anchetei de după rebeliune, amintită anterior.

[37] *Ibidem*, f. 279. Prin Procesul-Verbal nr. 151/1941, Elena Popescu, Diaconescu Lucia, Diaconescu Bălașa, Simionescu Constantin, Bengulescu Marga, Popescu Victor, Opriș Gheorghe, Ștefănescu Stelian și Sereș Ioan au fost declarați neculpabili și achitați de orice penalitate. În același timp, Alexandru Romulus, Naghi Ioan, Pârlea Mihai, Furtună Nichifor Crainic, Niculescu Marsilia, Niculescu Petria, Voiculescu Tatiana, Ghigu Elisabeta, Grigorescu Silvia și Stoica Ileana erau condamnați la câte 2 luni de închisoare corecțională și 500 de lei cheltuieli de judecată.

https://biblioteca-digitala.ro

din liceu, a intrat în Facultatea de Arhitectură în toamna lui 1941, la scurt timp căzând victimă efectelor unui ordin al ministrului învățământului, din 1942: „*Urmare conferinței de ordine ținută sub președinția Domnului Mareșal Antonescu în ședința din 13 septembrie 1942, cu onoare vă rugăm să binevoiți ca, odată cu începerea noului an școlar, să aduceți la cunoștința Domnilor profesori și elevi din toată țara, că nu se va mai îngădui, sub nici un motiv, ca în timp ce armata țării sângerează și se acoperă de glorie pe câmpul de bătaie, să se mai mențină în școli dezordinea printre elevi. În caz de cea mai mică abatere, profesorii și elevii vor trage, deopotrivă, consecințele. În scopul mai sus arătat, vă rugăm să binevoiți a întocmi un comunicat care va fi afișat la deschiderea anului școlar [...] și prin care să se avertizeze că îndată ce se va semnala într-o clasă, elevi cari se organizează și practică o acțiune politică, în loc de a se cultiva, iar acțiunea aceasta nu este denunțată, iar profesorii din nesupraveghere sau complicitate tolerează și acoperă aceste acte de indisciplină școlară, se va lua ca primă măsură închiderea clasei. Toți elevii vor fi eliminați pe timp de un an, fără a avea drept de a da examen particular, iar Dirigintele clasei va fi mutat disciplinar, cu salariul pe jumătate, în Basarabia. În caz de recidivă la același liceu, liceul va fi complet închis sau militarizat – după împrejurări. Directorul va fi suspendat și mutat disciplinar în Basarabia, iar profesorii vor fi transferați la alte licee, cu salariul pe jumătate, sau se vor lua în contra lor măsuri și mai aspre, potrivit situației*“[38]. Arestat la 1 noiembrie 1942 alături de fratele său Mircea și alți foști colegi de liceu, Dragoș a recunoscut că a făcut parte din mișcarea legionară, activând în unitățile de pregătire de la Liceul Mihai Eminescu, susținând că nu a mai avut nici un fel de activitate după rebeliune. În urma percheziție domiciliare, s-au găsit însă mai multe înscrisuri și manifeste legionare, frații Morărescu fiind trimiși în judecată sub acuzația de apartenență la o organizație interzisă[39], Dragoș fiind condamnat la 25 de ani muncă silnică[40]. A ieșit după câțiva ani, a reușit să-și finalizeze studiile și a lucrat ca arhitect până în 1958 când a fost rearestat. Șantajat să devină informator al

[38] A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 1357, vol. 1, ff. 236-237. Acest ordin venea, probabil, să întărească decizia ministerului învățământului de interzicere a activității Frăților de Cruce în școli, din 30.01.1941.

[39] *Ibidem*, vol. 1, f. 127. Ordin de trimitere direct în judecată, din 10.12.1942.

[40] *Ibidem*, ff. 253-260. Sentința numărul 833 din 17.02.1943. Au mai fost condamnați Mircea Morărescu (17 ani, student), Ioan Buchiu (21 de ani, student), Ștefan Sotirescu (19 ani, student la medicină), Ioan Popa Popoiu și Victor Popescu – 25 de ani muncă silnică, Mihail Zamfirescu (20 de ani, student) și Remus Nica (20 de ani, elev) – 15 ani muncă silnică, Tiberiu Vlad (19 ani, student) și Anton Dabija I. Stănescu (20 de ani, student) – 10 ani muncă silnică, Marian Bărbulescu (18 ani, elev), Traian Egri (18 ani, elev), Laurențiu Vasilescu (15 ani, elev) – 5 ani închisoare corecțională.

https://biblioteca-digitala.ro

Siguranței, a refuzat și a fost trimis să-și execute pe mai departe mandatul suspendat primit pe vremea lui Antonescu, eliberându-se definitiv abia în 1964[41].

Dintre toți studenții legionari menționați în acest studiu– alături de ei figurând și alții, dar cu o activitate extrem de redusă în 1940-1941, doar Nicolae Frâncu, Ioan Scheletti, Gheorghe Anastasiu[42] și – parțial – Sorin Moldovan au avut de suferit rigori penale în timpul comunismului. Majoritatea celorlalți și-au terminat studiile și au profesat, cu mai mult sau mai puțin succes, existând și situații de abandon școlar (voluntar sau forțat), caz în care respectivii au lucrat pe mai departe ca tehnicieni sau conductori arhitecți. Acest fapt reprezintă și o dovadă secundară a activității lor politice lipsite de importanță pentru noul regim, care a înțeles rapid că nu are ce să le impute. În perfidia sa însă, comuniștii – mai concret securiștii – s-au folosit într-un alt mod de trecutul învolburat al acestor arhitecți. Cu precădere în anii 1955-1965, majoritatea dintre ei au fost șantajați cu eticheta care li se lipise în timpul facultății (sau mai târziu, cu ocazia celebrelor referințe pentru serviciile de cadre din diferitele institute de proiectare pe unde au lucrat), ori cu faptul că prin autobiografii nu au menționat experiențele politice din 1940-1944, fiind recrutați de către Securitate[43].

Sigură că în facultatea acelor ani nu erau numai legionari și/sau comuniști, de fapt aceștia reprezentau o infimă minoritate. Avem convingerea că toți ceilalți – neinteresați de politică și care-și urmăreau doar interesul educațional – împărtășeau părerea lui Ioan Mircea Enescu asupra perioadei legionare din Facultate: „*[...] Au fost câteva luni stânjenitoare, de atmosferă militarizată, în care ne simțeam intruși,*

[41] Pentru detalii suplimentare, a se vedea și Vlad Mitric-Ciupe, Arhitecții români…, pp. 423-434.

[42] Ioan Scheletti și Gheorghe Anastasiu au fost arestați și condamnați în 1949, într-un lot mai mare care-i mai cuprindea pe arhitecții Ioan Pușchilă, Constantin Joja și Nicolae Goga, fiind acuzați de „reorganizare legionară“ și „ajutor legionar“. În realitate însă, nu făceau altceva decât să strângă ajutoare în haine, bani și alimente pentru familiile altor întemnițați. Acuzațiile oficiale sunau în felul următor: „*a întreprins acțiuni în favoarea unor organizațiuni politice de tip fascist, prin colectări de bani, alimente și medicamente, în cadrul ajutorului legionar*“. Pentru detalii suplimentare, a se vedea și Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecții români…*, pp. 143-212.

[43] Reprezentând un grup destul de numeros, unit prin aceeași profesie și trecut similar, subiectul este unul de interes pentru istoriografia perioadei și ne propunem să-l abordăm la un moment dat. Pentru moment suntem în măsură să afirmăm doar atât: identificându-le și consultându-le tuturor dosarele din arhiva C.N.S.A.S., cei care s-ar încadra în definiția de astăzi a „colaborării cu Securitatea ca poliție politică“ sunt foarte puțini. Și încă o apreciere, fie ea și subiectivă: cu toții au fost victime!

https://biblioteca-digitala.ro

cu tropăituri pe culoare sau parchetul claselor, cu interpelări scrise sau apel la patriotism, în afișierul studenților. […]"[44].

[44] Ion Mircea Enescu, *Anatomia unor vremuri abominabile*, în Viorica Curea (coord.), *op. cit.*, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro